

فرهنگ ایران زمین

جلد سی ام

به کوشش ایرج افشار

۱۳۸۴

فرهنگ ایران زمین ۱/ بنیان‌گذاران: محمدتقی دانش‌پژوه، منوچهر ستوده، مصطفی مقربى، عباس زریاب خویی، ایرج افشار؛ صاحب امتیاز ایرج افشار، - تهران، بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار یزدی، ۱۳۳۲.

ISBN 964-6053-18-1 (ج ۳۰)

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیپا

جلد ۳۰ در سال ۱۳۸۴ توسط بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار یزدی با فروست (شماره ۹۷، گنجینه کلیات و مقالات ۲۹) منتشر شده است.

ج. ۳۰ (چاپ اول ۱۳۸۴).

۱. مقاله‌های فارسی - قرن ۱۴، ۲. ایران‌شناسی - مقاله‌ها و خطاب‌ها، ۳. ایران‌شناسی - متون قدیمی تا قرن ۱۴، الف. افشار، ایرج، ۱۳۰۴ -

ب. بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار، ج. فروست: موقوفات دکتر محمود افشار یزدی، شماره ۹۷، گنجینه کلیات و مقالات ۲۹.

۸ فا ۴ / ۶۲۰۸

PIR ۴۲۸۷ / ۴

۱۳۳۲

م ۸۴-۳۸۷۵۹

کتابخانه ملی ایران

ناشر : بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار

نام کتاب : فرهنگ ایران زمین (جلد سی‌ام)

به‌کوشش : ایرج افشار

شمارگان : ۱۰۰۰

شماره انتشار : ۹۷

شماره گنجینه کلیات و مقالات : ۲۹

آماده‌سازی فنی : انتشارات ثریا

چاپ اول : ۱۳۸۴

چاپ : چاپ گهرگرافیک

صحافی : مهرآئین

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

شابک ۹۶۴-۶۰۵۳-۱۸-۱ ISBN 964-6053-18-1

کنجینه کلیات و مقالات

۲۹

مجموعه انتشارات ادبی و تاریخی
موقوفات دکتر محمود افشار یزدی

شماره ۹۷

هیأت گزینش کتاب

دکتر سید مصطفی محقق داماد - دکتر سید جعفر شهیدی - دکتر محمدرضا شفیعی گلکشی

دکتر ژاله آموزگار - کاره بیات - ایرج افشار

شورای تولیت

متولیان مقامی:

رئیس مجلس - رئیس دیوان عالی کشور - وزیر فرهنگ (وزیر آموزش و پرورش) -
وزیر بهداشت و درمان و آموزش پزشکی - رئیس دانشگاه تهران، یا
معاونان اول هر یک از این پنج مقام (طبق ماده ۲ و قفنامه)

متولیان منصوص و منسوب:

دکتر سید مصطفی محقق داماد (رئیس شورا) - دکتر علیمحمد میر (جانشین: دکتر حسین
نژادگشتی) - دکتر محمد رضا شفیمی کدکنی - مهربانو دکتر افشار (دبیر شورا) - ایرج افشار
(بازرس) - ساسان دکتر افشار (بازرس)

هیأت مدیره (منتخب شورای تولیت)

رئیس هیأت مدیره (از شورای تولیت)	دکتر سید مصطفی محقق داماد
نایب رئیس هیأت مدیره (از شورای تولیت)، معاون قضایی	ابراهیم ابراهیمی
دیوانعالی کشور	
مدیر عامل	ایرج رضایی
خزانه دار	ایرج شگرف نخعی

مسئول انتشارات کریم اصفهانیان

♦ = درگذشتگان : اللهیار صالح - حبیب الله آموزگار - دکتر محمد علی هدایتی - دکتر مهدی آذر -
دکتر حبیبی مهدوی - مهندس نادر افشار - دکتر جواد شیخ الاسلامی - دکتر اصغر مهدوی.

اعضای پیشین: دکتر جمشید آموزگار - دکتر منوچهر مرتضوی - بهروز افشار بزدی

بنام پروردگار یادداشت واقف

اول : طبق ماده ۲۳ و قفسه اول مورخ یازدهم ۱۳۳۷ ه. ش. (... در آمد باید صرف ترجمه و تالیف و چاپ کتب رسالات که با هدف این موقوفات موافق باشد و همچنین گاه به مجله آینده در صورت احتیاج و استحصال دادن جوایز به نویسندگان شرح دستور این و قفسه گردود.)

دوم : هدف اساسی این بنیاد ملی طبق ماده ۲۵ و قفسه (... تقسیم زبان فارسی و تکمیل حدت ملی در ایران باشد. بنابراین کتبی که با وجود جای این موقوفات منتشر شود باید مربوط به لغت و دستور و ادبیات فارسی و جغرافیای تاریخی و تاریخ ایران باشد. کتب کلاسیکی مدارس عمومی نباید با درآمد این موقوفات چاپ شود.)

سوم : طبق ماده ۲۶ و مقداری از کتب رسالات چاپ شده با وجود جای این موقوفات باید بطور جدیه و بنام این موقوفات به مؤسسات فرهنگی، کتابخانه و قرائتخانه های عمومی ایران خارج بعضی از دانشمندان ایران و مشرق میانه و هند و هندوستان شود...

چهارم : چون نظر بازگانی در انتشارات این موقوفات نیست تا حدی کل نیان هم جایز است طبق ماده ۲۷ و قفسه هیچ کتاب رساله نباید کمتر از قیمت تمام شده و همچنین مبلغی را از اذربهای تمام شده با افزایش صدی دوامیت قیمت گذاری شود... این افزایش ۲۵ درصد بواسطه حداقل حق الزحمه فروشندگان و غیرینه است که برای پست غیر تمجیل میشود از کتاب فروشان تقاضا داریم که در این امر خیریتی که با اجنبه تجارتی ندارد با ما یاری و همکاری نمایند.

پنجم : بر اساس موافقت نامه دوم مورخ ۱۳۵۲، ۴، ۱۲ که میان واقف و دانشگاه ملکان به امضاء رسید، قسمتهای متنی از رقبات مانند جایگاه سازمان نخست نامه خود و نقل موسسه باستان شناسی، بطور رایگان دانشگاه ملکان گذار شده و رقبات دیگری هم با درآمد آنها طبق ماده دوم برای اجرای مفاد و قفسه که از جمله عبارت از دادن جوایز ادبی و

نکرت تاریخی و لغوی راجع بر ایران (به استثنای کتب دسی) میباشد در اختیار دانشگاه طهران قرار میگردد
وصول نموده و بنام این موقوفات اعطا و نشر گردد.

ششم : چون طبق ماده ۳ موافقت نامه نامبرده مقرر شده است که از طرف ریاست دانشگاه طبعاً متولیان

این موقوفات که از طرف اهل بصورتیت کتبه اشعارت بنیاد معین شده باشد برای سرپرستی ادار
امور جو از نشر کتاب انتخاب شود، (ریاست دانشگاه آقای ایرج افشار را که از متولیان شورای ملیست
است از طرف اهل بصورتیت کتبه نامبرده معین شده و بمت سرپرست انتخاب و برقرار نمودند)

هفتم : چون مجازنده این بطور بواسطه کبر سن (۸۶ سال شمس) از این پس نخواهم توانست به سرپرستی

این کار بپردازم، از این پس تمام اختیارات خود را در انتخاب تألیف و ترجمه و خرید کتب و غیره بفرزند
ارشد خود ایرج افشار واگذار کردم. درین چند سال اخیر هم که ده جلد از تألیفات خودم از طرف

موقوفات طبع رسیده با کوشش سرپرستی می بوده است. کسانی که مایل به همکاری در تألیف یا

ترجمه و نشر کتاب هستند میتوانند با و مراجعه کنند. تنها شرط کار موافق بودن تألیف و ترجمه با و در

این بنیاد یعنی ترقی ملت و کشور و تعلیم زبان فارسی و تکیه حدت ملی در ایران که وطن مشترک زبان می

و قی همه ایرانیان است، میباشد.

هشتم : این یادداشت کلی برای چاپ در آغاز هر یک از نشریات این بنیاد نوشته شده است.

دکتر محمود افشار یزدی

آذرماه ۱۳۵۸ ه. ش.

محمّد مسافر

تکلیف سوم

کتابی که با بودجه این موقوفات طبع و توزیع میشود باید کاملاً منطبق با نیت واقف و هدف اقرار باشد اگر چه اینها
مجموعه مانیکه به قلم واقف منتشر شده یا می شود صد در صد این مطابقت اندازد به سبب اینست که واقف قصد چاپ آنها
با مال خود داشت ولی زمانیکه دارای خود را وقف عام مخصوصاً برای انتشارات کتب تاریخی ادبی نمود چاپ کتب خود
را هم که دارای همین جنبه است به عمده بیاورد و اگر کرد.

اما این بخود آن نیست که تألیفات دیگر را هم از هر نوع که باشد و برسد چاپ نماید کتب نظم و نثری از کتب مشنگان آینه
با بودجه آن چاپ نخواهد شد که هدف غالبی واقف آنکه ترویج زبان ری و حکیم وحدت فی ایران است و برداشته کتابی که بولی
از ناحیه گرای. و جدایی طلبی. و حکایت از درون زبانهای خارجی به قصد تضعیف زبان ری. و دیگر چیزهای منفرد آینه زد
سیاستهای فتنه انگیز داشته باشد نباید با بودجه این موقوفات طبع و توزیع شود.

تکلیف دیگر آنکه چون شاید برای چاپ کتب و فرهنگ آثار فارسی که دایره مانند یعنی. انسیکلوپدی. باشد. و تاریخ کامل
ایران که ادعای یاد و هنرینه میسر دارد. و آرد ما بهیانه بنیاد کفاف خرج آنها را ندیم میتوان با انداخته با یکی این موقوفات چاپ
نمود بشرط آنکه اجازه واقف از زمان حیات موافقت شورای ترویج بعد از مدت بامیر کس و دستگاهی قانوناً قائم مقام
در تکلیف دوم یادداشت واقف منتشره در جلد سوم. افغان نامه مجلثم که کتب رسالاتی که با بودجه این موقوفات چاپ
میشود باید منزه باشد از تحریکات سیاسی مخصوصاً آنوده نباشد باغراض سیاسی خارجی رافعاً پژوهش تاریخی ادبی ایران
شناسی... و در پایان آن تکلیف افزودیم. بهیم هشتم که رسالاتی سالها بعد از زمان خود بسته انداخته. و بسیار
بنیاد چاپ شود پس لازم بود که در این یادداشت تذکری داده شود. عمده مخاطب این یادآور به بنیاد موقوفات خود
است نه مؤسسات انتشاراتی دیگر که هر یک و شش خاص خود را دارد و ما دخالتی در کار آنها نداریم.

تا زمانی که نویسنده این موطود متولی بهتم و فرزند دانشمند من ابرج افشار که به روز نویسنده کی کاملاً آگاه میباشد سرپرست
این بنیاد است مروجی برای نگاری نخواهد بود بعد از ما هم امید است که این دشوار ادب یابد. ان شاء الله. اردیبهشت ۱۳۲۱

مقررات مربوط به جایزه های ادبی و تاریخی

ماده ۳۴ و ضمیمه اول

چنانچه درآمد موقوفات به مقدار قابل افزایش باید واقف یا شورای تولیت می تواند علاوه بر تالیف و ترجمه و چاپ کتب مبلغی از آن را تخصیص به جوایز برای تشویق دانشمندان، دانش پژوهان، نویسندگان و شاعران بدهند، بالاخص برای بهترین نویسندگان و شاعران در مجله آینده، بنابراین باید شعرا و نویسندگان را به سرودن اشعار و تصنیف قطعات نظم و نثر وطنی و ملی و اجتماعی، طرح اقتراعات و مسابقه داد و دادن جوایز از درآمد موقوفات تشویق و ترغیب نمود، تخصیص این امور در زمان حیات با واقف است که با مشورت دوستان مطلع خود انجام می دهد پس با میت ش نفره است که دو سوم از متولیان و یک سوم از میت دیره شرکت مطبوعاتی آینده یا هر کس را که آنها و اینها به جایشان معین کنند، مرکب خواهد بود.

ماده ۵ و ضمیمه پنجم

بسبب انحلال شرکت مطبوعاتی آینده آنچه در مورد تخصیص امور مربوط به این جوایز طبق ماده ۳۴ و ضمیمه اول موز دیماه ۱۳۳۷ به عهده آن شرکت محول بوده از میان رفته و انجام آن امور منحصراً به عهده واقف پس شورای تولیت است که می تواند از اهل بصیرت یاری بخوانند.

یادداشت واقف

جوایز جوایزی که در این موقوفات تعیین شده نیز مانند سایر امور آن پیرامون هدف آن است تکمیل وحدت ملی به وسیله زبان فارسی یعنی کتب و رسالات و مقالات و اشاری که پیرامون این هدف نوشته شود، خواه به زبان فارسی، خواه به زبانهای دیگر، خواه به وسیله ایرانیان یا ناطل دیگر، خواه در خواران، خواه در خارج می تواند نامزد دریافت جایزه گردد و برای این کار آیین نامه ای باید تهیه شود، اجمالاً اصول آن را یادداشت می کنم.

جایزه های داده شده و تاریخ اعطای آنها

- ۱ ۱۳۶۸ دکتر نذیر احمد دانشمند هندی، استاد بازرشته دانشگاه علیکره (هندوستان)
- ۲ ۱۳۶۹ دکتر غلام حسین یوسفی دانشمند ایرانی، استاد بازرشته دانشگاه فردوسی (مشهد)
- ۳ ۱۳۶۹ دکتر امین عبدالمجید بدوی دانشمند مصری تخصص ادبیات فارسی، استاد دانشگاه عین شمس (قاهره)
- ۴ ۱۳۷۰ دکتر سید محمد دبیر سیاتی دانشمند ایرانی، از موسسه نقضانه و خدا
- ۵ ۱۳۷۰ دکتر طه‌الودین احمد دانشمند پاکستانی، استاد بازرشته دانشگاه پنجاب (لاهور)
- ۶ ۱۳۷۵ جان مون بنین دانشمند چینی، استاد و رئیس بخش فارسی دانشگاه کپن (چین)
- ۷ ۱۳۷۷ دکتر کمال الدین منینی دانشمند تاجیکستانی، استاد تخصص ادبیات فارسی (دوشنبه، تاجیکستان)
- ۸ ۱۳۷۹ دکتر منوچهر ستوده دانشمند ایرانی، استاد بازرشته دانشگاه تهران
- ۹ ۱۳۸۲ دکتر عبدالحسین زرین کوب دانشمند ایرانی، استاد بازرشته دانشگاه تهران
- ۱۰ ۱۳۸۰ کلینورد ادموند باسورث دانشمند انگلیسی، استاد بازرشته دانشگاه منچستر جنوبی بریتانیا (انگلستان)
- ۱۱ ۱۳۸۲ فریدون شیرینی سخنرای نامور ایرانی
- ۱۲ ۱۳۸۲ تونو کورو یامانی دانشمند ژاپنی، استاد ممتاز دانشگاه مطالعات خارجی توکیو (ژاپن)
- ۱۳ ۱۳۸۳ پرفور ریچارد فرای دانشمند امریکایی، استاد پیشین ایران‌شناسی دانشگاه هاروارد (امریکا)

فرهنگ ایران زمین

بنیادگذاران

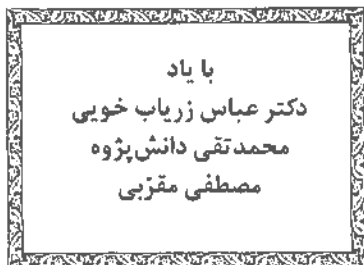
محمدتقی دانش پرده، دکتر منوچهر توده، محسنی تهرانی

دکتر عباس زریاب غویی، ایرج افشار

جلد اول	:	چهار دفتر،	۱۳۳۲
جلد دوم	:	چهار دفتر،	۱۳۳۳
جلد سوم	:	چهار دفتر،	۱۳۳۴
جلد چهارم	:	چهار دفتر،	۱۳۳۵
جلد پنجم	:	چهار دفتر،	۱۳۳۶
جلد ششم	:	چهار دفتر،	۱۳۳۷
جلد هفتم	:	چهار دفتر،	۱۳۳۸
جلد هشتم	:	چهار دفتر،	۱۳۳۹
جلد نهم	:	دفترهای ۴-۱،	۱۳۴۰
(از این جلد صاحب امتیاز: ایرج افشار)			
(همکاران: دکتر محمدجعفر محجوب، دکتر مهدی محقق)			
جلد دهم	:	دفترهای ۴-۱،	۱۳۴۱
(همکاران: دکتر محمدجعفر محجوب، دکتر مهدی محقق، دکتر سیدحسین نصر)			
جلد یازدهم	:	دفترهای ۴-۱،	۱۳۴۲
(همکاران: دکتر محمدابراهیم باستانی پاریزی، دکتر حافظ فرمانفرمایان، دکتر محمدجعفر محجوب، دکتر مهدی محقق، دکتر سیدحسین نصر، دکتر عزت الله نگیان)			
جلد سیزدهم	:	دفترهای ۴-۱،	۱۳۴۴
(به مناسبت نخستین کنگره جهانی ایرانشناسان، ۹ شهریور ۱۳۴۵)			
جلد چهاردهم	:	دفترهای ۴-۱،	۱۳۴۵
(یادبود برای سعید نفیسی - ولادمیر مینورسکی)			

جلد پانزدهم	: دفترهای ۴-۱	۱۳۴۷	(یادبود برای ابراهیم پورداود - و. ب. هنینگ)
جلد شانزدهم و هفدهم	: دفترهای ۴-۱	۱۳۴۸-۹	(یادبود برای سید حسن تقی زاده - بدیع الزمان فروزانفر - کای بار - هانری ماسه - آرتور ابهام پوپ - ا. ج. آربری - زکی ولیدی طوغان - ولادیمیر ایوانف - محمد اسحاق)
جلد هجدهم	: دفترهای ۴-۱	۱۳۵۱	(یادبود برای دکتر محمد معین - دکتر علی اکبر فیاض - شیخ آقا بزرگ طهرانی - هلموت ریتر - پیگولوسکایا - فون گرونیام - یوسف شاخت)
جلد نوزدهم	: دفترهای ۴-۱	۱۳۵۲	(یادگار نامه‌ای برای شصت سالگی منوچهر ستوده از سوی چهار همکار او)
جلد بیستم	: دفترهای ۴-۱	۱۳۵۳	(اهداء به هانس روبرت رویمر به مناسبت شصت سالگی او)
جلد بیست و یکم	: دفترهای ۴-۱	۱۳۵۴	(یادگارنامه پورداود)
جلد بیست و دوم	: دفترهای ۴-۱	۱۳۵۶	(قم‌نامه گردآوری حسین مدرسی طباطبایی (رسائل نسخه برگردان شده)
جلد بیست و سوم	: دفترهای ۴-۱	۱۳۵۷	
جلد بیست و چهارم	: دفترهای ۴-۱	۱۳۵۸	
جلد بیست و پنجم	: دفترهای ۴-۱	۱۳۶۱	
جلد بیست و ششم		۱۳۶۵	(از انتشارات مجموعه ایرانشناسی فراز به سرپرستی چنگیز پهلوان و وحید نوشیروانی)
جلد بیست و هفتم		۱۳۶۶	(یادگارنامه‌ای برای هفتاد و پنجمین سال زندگی همکاران محمد تقی دانش‌پژوه - از انتشارات مجموعه ایرانشناسی فراز)
جلد بیست و هشتم		۱۳۶۸	(یادگارنامه‌ای برای هفتادمین سال زندگی همکاران عباس زیراب خویی - از انتشارات مجموعه ایرانشناسی فراز)
جلد بیست و نهم		۱۳۷۵	(با همکاری چنگیز پهلوان - انتشارات طلایه).

مجلدات ۱ - ۲۰ به اهتمام وحید نوشیروانی و به یادبود پدرشان توسط بنیاد نیکوکاری در سال ۱۳۵۵ تجدید چاپ شد.

یادداشت

فرهنگ ایران زمین که با همکاری، همفکری، همدلی، همسخنی و همقلمی چهار تن از دوستان دانشمند صدیق بنیاد گذاشته شد با این مجلد که سی امین جلدش به دسترس علاقه مندان می رسد پایان یافتن آن اعلام می شود.

دوست دانشمند آقای چنگیز پهلوان، جلدهای بیست و هفتم و بیست و هشتم را به سرمایه سازمان انتشاراتی نوشیروانی که زیر نظر ایشان اداره می شد به چاپ رسانیدند، و در جلد بیست و نهم همکاری علمی خود را ادامه دادند. بخش بندی مطالب از ابتکارات ایشان بود.

سی امین جلد فرهنگ ایران زمین موقعی نشر می شود که سه تن از بنیادگذاران درگذشته اند. پس مناسبت دارد که این مجلد به یاد آنان انتشار یابد. درگذشت هریک به ترتیب تاریخ چنین بوده است:

دکتر عباس زریاب خویی ۱۴ بهمن ۱۳۷۳

محمدتقی دانش پژوه ۲۷ آذر ۱۳۷۵

مصطفی مقرّبی ۹ مهر ۱۳۷۷

با این مجلد دوره انتشار فرهنگ ایران زمین پایان می یابد و باید از هیأت گزینش کتاب موفقات دکتر محمود افشار سپاسگزار بود که چاپ آن را در سلسله انتشارات ادبی و تاریخی خود پذیرفته است.

دکتر منوچهر ستوده - ایرج افشار

فهرست مطالب

- ۱ -

متون فارسی

- ۳ بازنامه نوشیروانی: کوشش تقی بینش (درگذشته)، (بازبینی و فهرست از ایرج افشار)
۱۱۲ رساله اوزان و مقادیر: خلیل بن احمد رومی - کوشش بهروز ثروتیان
۱۸۷ تاریخ سالوک (صعلوک) معلم: کوشش فریدون نوزاد (دشت)
۲۰۸ انیس المسافر: غلامرضاخان والی پشتکوه - کوشش علی محمد ساکی (درگذشته)
۲۵۹ فتحنامه لرستان: سروده شباب کرمانشاهانی - کوشش علی محمد ساکی (درگذشته)

- ۲ -

نقد و نظر

- ۲۷۱ یادداشتهای سندبادنامه: علی محمد هنر
۳۱۲ یادداشتهای کوشنامه: محمود امیدسالار (لوس آنجلس)
۳۳۷ ارادت در تصوف و پیرمریدی: مهران افشاری
۳۵۵ تکمله‌ای بر «رسم گره»: مهندس محمدحسین اسلام‌پناه

- ۳ -

واژه‌های فارسی‌گویی

- ۳۶۳ واژه‌های چاهخویی: دکتر منوچهر ستوده
۳۷۶ واژه‌هایی از پیشه‌های کاشان: محمدرضا محمدی
۳۹۵ فرهنگ عامه آشتیان: ابرالقاسم نجفی

- ۴۸۲ مازندرانی: مهدی پرتوی آملی (درگذشته)
 ۴۹۵ باغ نارنج غزلی به کازرونی: محسن پزشکیان و محمد جواد بهروزی (درگذشته)
 ۵۰۰ مانی من (مادر من): یوسف بخشی

- ۴ -

منابع و مآخذ

- ۵۰۵ فهرستی از کتابهای سید محمد طباطبائی: کرشش دکتر حسین محبوبی اردکانی (درگذشته)
 ۵۱۷ کتابشناسی سالشماری از چاپهای شیراز: دکتر احمد شعبانی (اصفهان)
 ۵۲۵ فهرست اصناف و طبقات در شعر سیفی: ایرج افشار
 ۵۳۱ اسامی جغرافیایی ایرانی در سیر اعلام النبلاء: ایرج افشار
 ۵۳۶ فهرست اجمالی چهل مجموعه: ایرج افشار

پیوست

- ۶۳۱ یادداشتها و نامه‌های سرهارولد بیلی به تقی زاده
 ۶۷۷ فهرست سی ساله فرهنگ ایران زمین